

zichzelf, veel meer aan den ander. Het leek hem, of hij, juist door aan Dr Van Leeuwen te denken, zichzelf als het ware ontdekte.

Hij moest er om lachen, want hij vond het dwaas, dat men, door aan een ander te denken zichzelf vond. Hij kreeg een helderder wordend besef van eigen onvolmaaktheid en hij kon zich, plotseling, voorstellen, dat er jongens en meisjes in zijn klas waren, die zich liever niet met hem inlieten.

De spiegel, die hij altijd bewust genegeerd had — een ding voor wijven — kwam in een geheel andere verhouding tot hem te staan. Wanneer hij zich niet bespied wist, ging hij er voor staan, trachtte zijn gezicht zoo natuurlijk mogelijk te houden, iets wat zeer moeilijk was, en deed alle moeite er zoo nuchter en zuiver mogelijk over te oordeelen. Hij spande alle krachten in om te vergeten, dat het zijn eigen gezicht was, probeerde zichzelf in te prenten, dat het het gelaat was van een onbekende en hem volslagen onverschilligen vreemde. Daardoor kwam hij, voor het eerst, in aanraking met het vraagstuk der zelfkennis. Hij vond het zoo moeilijk, dat hij het driftig van zich afstootte, als nuttelooze droomerij en vruchteloos gedachtegepeuter. Hij had nu andere, gewichtiger dingen om aan te denken.

Alles, de geheele hem omringende wereld leek anders en vooral meer de moeite waard om bekeken en ontdekt te worden. Hij zag ook, plotseling, dat de straat waar hij woonde een armoedige straat was. De meest ontnuchterende ontdekking was die, waarbij hij zijn moeder eigenlijk voor het eerst zag. Wat was ze afgewerkt en afgesloofd. Kaal, vermoeid, zorgelijk. Het hinderde hem, maakte hem prikkelbaar. Niets haatte hij meer dan gevoeligheid, vooral wanneer het betrof man en vrouw, moeder en zoon. Als hij deze woorden alleen maar hoorde uitspreken, krulden zijn mondhoeken al schamper op. Dat waren van die dingen, waarover je niet sprak, ternauwernood nadacht.

Uiterlijk was er in den laatsten tijd dan ook niets aan Freek veranderd. Het leek hem wel (evenals haar), dat hij zich thuis minder op zijn gemak voelde, wat zich uitte in een veelvuldig geijsbeer in de kamer, iets wat haar hevig prikkelde en een gespannen verhouding tusschen hen deed ontstaan. Ook liep hij meer de straat op, om een eindje om te gaan. Daar voelde hij zich rustig worden, kon hij zich ongestoord overgeven aan zijn droomerijen over Dr Van Leeuwen. Eenmaal weer thuis overviel hem een gevoel van leegte en bedomptheid, wat hem meestal deed besluiten maar naar bed te gaan.

Hoewel hij nooit spraakzaam was geweest, had hij, tot voor kort, alles wat hem betrof, met zijn moeder besproken. Met een half woord begreep ze hem meestal, iets wat lange gesprekken nog minder in de hand werkte. Eigenlijk was de toestand zoo, dat zij jaren naast elkander geleefd hadden, elkaar door en door kenden, precies elkaars gewoonten en behoeften wisten. Zonder er over te spreken regelden zich de dingen tusschen hen. Het had aan hun genegenheid iets zeer hechts en betrouwbaars gegeven. Aan de andere zijde borg deze zwijgzaamheid groote gevaren in zich. De mensch heeft, van tijd tot tijd een klein teeken noodig om den innerlijken stand van zaken, zooals hij zich hem voorstelt, bevestigd te zien.

Freek's moeder werd opgeëischt door de zorgen voor haar bewoners, het onderhoud van het huis, de kamers, kortom de tallooze, onnoembare en vele beslommeringen, die aan het pensionleven verbonden zijn. Daardoor was ze 's avonds dikwijls gevoelloos van vermoeidheid, hoewel ze een sterke vrouw was, en verlangde ze niets liever dan een rustige avond bij de tafel, onder de lamp, bij het theeblad met het lichtje, de pot en de